

Karolina DOLANSKÁ
Beauty Revisited in Contemporary Art
Současné umění a otázka krásy

Cíl práce Karoliny Dolanské je jasně formulován jak v úvodních oddílech práce, tak i průběžně v postupu argumentace: chce rehabilitovat pojem „krásy“ nikoli jen v „estetice“, nýbrž i v praxi současného umění. Současně je s tímto cílem spjat i jistý diskrétní osten polemický: současné umění naznačuje, že pojem „krásy“ spjatý s klasickým uměním, je pro pochopením umělecké tvorby klasické, moderní i současné nepostradatelný, protože „krása“ je cosi, co má pro umění „konstitutivní“ hodnotu. Po exkurzu k Platónovi a obecně řeckému chápání přechází k Nietzscheově interpretaci sváru apollinského a dionýského principu, který je pak vodítkem dalších úvah. Významným pozadím je pak greenbergovské pojetí moderny, koncepce „flatness“, obrat k čistě optickému, eliminace všech mimo-malířských obrazů anebo, řečeno terminologií „obratu k jazyku“, výlučný zájem o „označující“, o malbu „jako takovou“. Karolina Dolanská proti této koncepci velmi dobře namítá nikoli jen v rovině teoretické, nýbrž konkrétními rozbory exemplárních děl (Egon Schiele a odkazování mimo obraz k tělesnosti, později Matisse, na němž autorka demonstruje dvojí teoretický přístup k interpretaci obrazu, a další) a zejména se snaží rehabilitovat ty umělce, které Greenberg explicitně eliminoval (např. Vasilij Kandinsky). Chce ukázat, že „flatness“ lze chápat širěji jako zkoumání malířského jazyka samého, hledá cestu mezi Greenbergem a mimeticky založeným konceptem reprezentace (problematizace ikoničnosti). Reflexe jak na autonomní malířský jazyk, tak na samu materialitu malby vede za hranice reprezentací právě proto, že smyslem této reflexe je hledat nové možnosti či způsoby „zachycování“ (*capturing*) skutečnosti. V této souvislosti je asi důležitá kapitola o Foucaultově studii o Magrittovi, reprezentujícím sám princip reprezentace (je-li spojení slov a věcí arbitrérní, neznamená to, že existují nějaké „věci o sobě“), a velmi pěkná poznámka k Magrittově obrazu *Personnage marchand vers l'horizon*: „We do not see blobs of matter as „horses“ and „armchairs“; we see horses and armchairs.“ (s. 81). Mezi ústřední oddíly práce pak patří kapitola o surrealismu: není možné greenbergovsky jej vyřadit z moderního umění, protože směřuje k jistému „obsahu“, avšak – a zde se plně projevuje nietzschovský rámec – převládá v něm postupně spíše princip dionýský (forma je zde spíše převzata z tradice), tedy výsledkem je spíše dichotomie principů, než vztah.

Vlastní pojetí krásy se postupně profiluje v uvedených kritických kapitolách a je soustředěno zhruba kolem dvou pojmů: svézákonnost umění (zde distancovaná návaznost na diskuse o modernismu a autonomii umění) a singularita díla. A současně Karolina Dolanská dokládá své teze konkrétními příklady výstav ve Veletržním paláci, na nichž se podílela jako kurátorka.

Rozumím-li dobře, legitimuje pojem krásy tím, že jej spojuje s uměleckou tvorbou jako praxí, která své zákony ustavuje během svého vývoje (wittgensteinovská inspirace: „rules as we go along“), s každým novým dílem tedy přichází nová zkušenost, neboť nový způsob „reprezentace“, která je pak zakoušena (a poznávána) vždy v nových aspektech. Takto je re-interpretován svár apollinského (forma, řád, zákonitost) s dionýským, díky němuž dílo vždy problematizuje svou redukci na ikoničnost. A současně nový důraz na „odpovědnost“, neboť ve světě, v němž boha vystřídala racionalita, je třeba, aby se „zákonodárcem“ stal člověk sám (a nietzschovsky dokonce utvářel i svůj život jako umělecké dílo): tedy možno uvažovat i o spojitosti tvorba – umění – etika potud, že umění (příkladem surrealismus) chce odhalit „pravdivou esenci lidské existence pod všemi kulturními omezeními a ustaveným řádem“ (s. 74) a takto zakládat nové „hodnoty“. Dílo je tedy jak jedinečnou otázkou, tak i – současně – jedinečnou odpovědí na ni, a takto předkládá nová kritéria krásy. A v tomto smyslu je pak možné mluvit i o „singularitě“: dílo je „singular therefore beautiful“ (s. 113).

Předností práce Karoliny Dolanské je, jak je snad patrné, její přehledné uspořádání a soustředění k dobře vymezenému problému. Současně je však pozoruhodná i tím, že se snaží – a vcelku úspěšně – rehabilitovat zdánlivě „ztracený“ pojem krásy.

Je nesporné, že práce koncipovaná takto (jde o klíčový problém estetický) se nemůže vyhnout jistým úskalím. Nápadné je jedno: místy autorka výklad konkrétního

jevu či teorie možná podřizuje předem zvolenému cíli své argumentace (lze říci, že v tomto ohledu je práce příliš „apollinská“, což ale nepochybně souvisí i s žánrem disertace). Je pak možné klást otázku, zda i sám pojem „krásy“ je dostatečně jasný – pokud nejzřetelnější „definice“ souvisí s novým odkrýváním reality (v souvislosti s autonomií) a vyhmátáváním „esence“ (v souvislosti se „singularitou“): odhalování esence v konkrétní situaci je vlastně téměř doslova baudelairovská definice krásy, avšak je – jakkoli modifikovaným – ohlasem platonismu Ideje. Myslím, že pokud by bylo možné pojem „krásy“ nějak rehabilitovat, bylo by k tomu zapotřebí mnohem „dynamičtějšího“ pojetí singularity. A pak je nápadné, že – jakkoli téma „svézákonnosti“ se opírá o Kanta, autorka neuvažuje o druhém „pólu“ Kritiky soudnosti, to jest o „vznešeném“. To je nápadné o to více, že například Lyotard právě odtud chápe jak moderní, tak i současné umění. Sám pojem „singularity“ by se nabízel i zde: singulární není jen „jedinečné“, ale současně je to bod či moment, v němž není rozhodnuto o dalším směřování, tedy bod či moment přesahující schopnost racionálního uchopení resp. předvídání. Když R. Krauss konstatuje nemožnost dalšího vývoje tam, kde se umění soustředí výlučně na problém formy („the grid“), a když se objevuje Barnett Newman, nelze si nepřipomenout právě Lyotardovy úvahy o „avantgardě a vznešeném“. Možná by stálo za úvahu k polemickým úvahám o ikoničnosti připojit i jiný typ znaku, totiž právě „indexikálnost“ (přesahování, odkazování).

To však není míněno jako zásadní námitky – posuzovat je třeba práci jako celek a z hlediska celkové koncepce, tedy problému, který je centrální. A v tomto ohledu Karolina Dolanská prokazuje, že jí na umění záleží, že k teoretické kompetenci a široké znalosti jak produkce, tak teoretické literatury dokáže přidat osobní zaujetí. Není svázána znalostmi, ale ani je neignoruje.

Práci navrhuji hodnotit jako výbornou a doporučuji ji k obhajobě.

Miroslav Petříček
Ústav filosofie a religionistiky FF UK
Centrum audiovizuálních studií FAMU

12. V. 2013

